

HET COLLECTIEVE GEHEUGEN

Een bezoek aan de prijswinnende tentoonstelling van het Nationaal Archief

Na een grote verbouwing heropende het Nationaal Archief vorig jaar het vernieuwde publiekscentrum met de tentoonstelling 'Het geheugenpaleis'. Afgelopen mei won het de prestigieuze *Museums + Heritage Award for Excellence* vanwege zijn innovatieve manier van tentoonstellen. Aan de hand van elf belangrijke archiefbronnen vertelt het Nationaal Archief elf verschillende verhalen.

Daan van Leeuwen is
redacteur van Kleio.

In de tentoonstelling 'Het geheugenpaleis – met je hoofd in de archieven' vertelt het Nationaal Archief grote en kleine verhalen uit duizend jaar geschiedenis van Nederland. Het 'paleis' bestaat uit elf kamers, van elkaar gescheiden door kartonnen archiefdozen, die elk een schouwspel vormen van een episode uit de vaderlandse geschiedenis. Elke kamer is opgebouwd rondom een belangrijk archiefstuk dat representatief is voor ontwikkelingen uit die tijd. De thema's in de kamers zijn verschillend van aard en lopen van de twaalfde eeuw tot aan de jaren zestig van de twintigste eeuw. Naast documenten, prenten, afbeeldingen en kaarten is elke kamer interactief doordat de makers van de tentoonstelling gebruikmaken van beeld(schermen), vertelstemmen, bewegende beelden en koptelefoons. Kunstenaars, artiesten en ontwerpers hebben hun interpretaties gemaakt van het archiefstuk dat centraal staat. Het kunststuk vormt een integraal onderdeel van de kamer.

OUDESTA ARCHIEFSTUK

In de eerste paleiskamer die je treft als je de expositie binnenloopt, wordt het oudste archiefstuk van het Nationaal Archief getoond: de pauselijke bul die de abdij van Rijsenburg beschermt (1179). Bij dit geschreven document zijn andere archiefstukken verzameld zoals brieven en kaarten uit de hoge en late Middeleeuwen. Ook is er een beeldscherm waarop je de hertaling van de documenten in modern Nederlands kunt zien. Stichting Landschapstheater en Meer (SLeM) maakte bij deze kamer een enorm woordenlandschap, een kamervullend decordoeke waarop de woorden van de bul te lezen zijn. Een

stem vertelt over het dagelijks leven in Rijsenburg. Een aantal 'dozenkamers' verderop is het verhaal van Pieter Groen (1773-1830) te zien. Aan de hand van dagboeken van Groen wordt het dagelijkse leven van de jonge koopmanszoon in Berbice, een Nederlandse kolonie ten westen van Suriname, beschreven. De journaals geven een beeld van Berbice aan het einde van de achttiende eeuw en van de gang van zaken op de koffie-, suiker- en katoenplantages in de kolonie. Bij de passages uit het dagboek van Groen werd door kunstenaar Jaime Ibanez een tragikomedie geschreven die te zien is op verschillende beeldschermen.

Boven: Johan van Oldenbarnevelt (acteur Helmert Woudenberg) vertelt in de kamer 'Image building in de Gouden Eeuw' over de laatste uren voor zijn dood. Foto: Anne Reitsma. Hiernaast: Pauselijke bul uit 1179.

PALEIS

GROTE VERHALEN

Naast kleine verhalen zijn er ook grote verhalen te ontdekken. In de kamer 'Image building in de Gouden Eeuw' kun je een aantal documenten uit het persoonlijke archief van raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt bekijken. De archiefbronnen betreffen bekende documenten en voorwerpen als de remonstrantie (verweerschrift), de bekende prent van de onthoofding, de officiële aanklacht tegen Van Oldenbarnevelt en het brilletje van de raadpensionaris. De documenten zijn de getuigen van de laatste jaren van Van Oldenbarnevelt als raadpensionaris van Holland in Den Haag. Zij vertellen het verhaal van de moeizame verhouding tussen stadhouder Maurits en de raadpensionaris die veroorzaakt werd door het conflict over de politieke en religieuze koers van het land. Het conflict eindigt in een aanklacht op grond van landverraad en ondanks het verweerschrift van Van Oldenbarnevelt werd hij op het Binnenhof ter dood gebracht. Van de remonstrantie zijn twee versies bekend: een gedrukt schrift uit 1618 en een langere, handgeschreven exemplaar dat Van Oldenbarnevelt later geschreven zou hebben, maar niet heeft kunnen afmaken. Voor het laatste heeft acteur Helmer Woudenberg de dichtelijke vrijheid

genomen om het af te schrijven en in te spreken als monoloog. In de kamer wordt deze monoloog op indrukwekkende wijze op beeld vertoond.

BIJZONDER BUREAU

De spectaculairste kamer is de expositie 'Euro-papa's' over het ontstaan van de EEG. Midden in de kamer staat in een kantoordecor in de stijl van de jaren vijftig een groot bureau met daaraan vier zitplaatsen, ontworpen door Ola Szostak en Willemijn Schellekens. Het bureau voor vier personen symboliseert de vier naoorlogse ministers die spraken over de eenwording van Europa in de aanloop naar het Verdrag van Rome (1957). Centraal op de zogeheten gedachtentafel ligt een kaart van Europa. Bij elk van de vier zitplaatsen is een koptelefoon aangesloten waarin je de politieke en economische standpunten van minister-president Willem Drees ►

Boven: In de kamer 'Euro-papa's' wordt het verhaal van het ontstaan van EEG verteld. Op de koptelefoons zijn monologen van Willem Drees en Dirk Stikker te beluisteren. Foto: Anne Reitsma.

Onder: In de kamer 'Daar was laatst een meisje loos' kunnen de leerlingen belangrijke documenten rond de oprichting van de VOC bekijken. Foto: Anne Reitsma.

en de ministers van buitenlandse zaken Dirk Stikker, Joseph Luns en Johan Willem Beyen hoort. Het bureau is een aantrekkelijk schouwspel waarop de woorden van de ministers symbolisch worden uitgebeeld in voorwerpen. De bronnen waarop de tafel en de monologen gebaseerd zijn komen uit de archieven van de ministers. Daarnaast zijn er in een vitrine het Verdrag van Rome en de wetten goedkeuring EGKS, WEU en OES te zien.

Naast deze vier verhalen zijn er in de overige zeven paleiskamers verschillende thema's te ontdekken. Bijvoorbeeld in de kamer 'De Da Vinci van het noorden' wordt Jan van Scorel (1492-1562) voorgesteld en in 'Daar was laatst een meisje loos' gaat het over de verschillende rollen van vrouwen bij de VOC. Niet elke thema sluit even nauw aan bij het curriculum. Neem bijvoorbeeld 'Oorlog in de diplomatenwijk van Peking', een kamer waarin aan de hand van de dagboeken van jonkheer Frans Beelart van Blokland (1817-1956) wordt verteld over een Europese enclave tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een ander voorbeeld van een zeer specifiek historisch thema is de kamer 'Held tegen wil en dank' over Henk Kompagne. Het onderduikverhaal gaat over een Haagse politieagent die in 1944 een gedeserteerde SS'er opving in zijn huis. Het bijbehorende, zeer bijzondere archiefmateriaal, maakt ondanks de wat gebrekkige aansluiting op de schoolboeken, een bezoek aan ook deze kamers meer dan waard.

GESCHIEDENIS VOOR DE ZINTUIGEN

Wat 'Het Geheugenpaleis' zo sterk (en innovatief) maakt is dat de gehele tentoonstelling een feest is voor de zintuigen. Je leest niet alleen de verhalen

bij de archiefstukken, je bekijkt, hoort en ervaart ze ook. Zo is in de kamer 'Daar was laatst een meisje loos' een hedendaagse variant van het bekende matrozenlied te horen, uitgevoerd door Ricky Koole, die haar tekst baseerde op onderzoek naar de ervaringen van vrouwen bij de VOC. Door de verscheidenheid van de disciplines van de kunstenaars heeft iedere kamer iets dat het archiefstuk levendiger maakt. Al is de ene kunstenaar daar beter in geslaagd dan de ander.

Om de bestudering van archiefstukken laagdrempeliger te maken, zijn er in de meeste kamers ook displays te vinden waarop de bezoekers zelf de her-taling van het archiefstukken kunnen inzien. Bij de moderne thema's zoals de kamer 'Opgevangen in de spruitjeslucht' over Indische repatrianten in Nederlandse Contractpensions en in de kamer 'Scheiden doet lijden' over de scheidingswet van 1971 zijn er ook bewegende (archief-)beelden te zien. Centraal in de paleishal, waar alle kamers op uitkomen, zijn liggende interactieve beeldschermen geplaatst waarmee de bezoeker een idee kan krijgen van de omvang van de collectie van het Nationaal Archief. Er is te ontdekken wat voor soort archieven er zijn, welke archiefstukken vaak worden opgevraagd en welke verschillen er zijn tussen onderzoeksvelden van mannelijke en vrouwelijke historici.

MET DE KLAS NAAR HET PALEIS

Zowel voor het basisonderwijs als voor het voortgezet onderwijs zijn er tabletquizen ontwikkeld bij de tentoonstelling. De leerlingen gaan in duo's zelfstandig aan de slag en kunnen vrij door de kamers lopen. Voor het basisonderwijs (groep 7 en 8) is een quiz ontworpen die bestaat uit 28 stappen. Ze bezoeken daarmee vijf van de elf kamers en in

In de kamer 'Daar was laatst een meisje loos' denken de leerlingen na over hoeveel mensen er op een VOC-schip zouden meevaren. Rechterpagina: In de workshop papierrestauratie kunnen leerlingen zelf ontdekken wat het betekent om restaurateur te zijn. Foto's: Anne Reitsma.

elke kamer krijgen ze een aantal vragen. De vragen zijn verschillend van aard, want de leerlingen moeten zowel opzoekvragen als inschattings-, en berekeneervragen kunnen beantwoorden. Er zijn ook twee ethische kwesties opgenomen in de quiz die later in de afsluiting samen besproken kunnen worden. Na de vragen komt direct in beeld of ze de vragen goed hebben beantwoord. Aan het einde van de quiz komt er een score uit die vergeleken kan worden met andere groepen. De leerlingen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs doorlopen een vergelijkbare quiz, bestaande uit een aantal andere vragen en 35 stappen, omdat er twee kamers meer bezocht worden. Net als bij het basisonderwijs zijn in de quiz van het voortgezet onderwijs twee ethische kwesties opgenomen die te maken hebben met slavernij (tijd van pruiken en revoluties) en verzet en onderduiken (tijd van de wereldoorlogen) die later in de afsluiting besproken kunnen worden. Het gebruik van de tablets zal de leerlingen aanspreken, omdat ze op hun eigen tempo zelfstandig door de tentoonstelling kunnen. Daarnaast zal ook het wedstrijdelement aanmoedigen om enthousiast en actief op ontdekkingstocht te gaan.

Voorafgaand aan de tabletquiz, die ongeveer anderhalf uur duurt, kan er in de les een voorbereidende werkvorm gedaan worden. In de les voor het primair onderwijs wordt er gekeken naar wat een archief doet en waarom archieven belangrijk zijn. Daarna wordt er in de les een introductie gegeven op de kamers (en tijdvakken) die tijdens de quiz worden bezocht. Voor het voortgezet onderwijs is er op de site van het Nationaal Archief ook een docentenhandleiding te downloaden. De lesbrief gaat, net als de les voor het basisonderwijs, in op de doelen van een archief en stelt de vraag of een archief ooit compleet zal zijn. Daarna wordt er een introductie gegeven op de zeven kamers die worden bezocht.

Het bezoek aan *Het geheugenpaleis* kan gecombineerd worden met een aantal workshops, rondleidingen en exposities in de publieke ruimte. U kunt met uw leerlingen rondgeleid worden door de depots. De leerlingen kunnen met eigen ogen zien wat er komt kijken bij het conserveren van archiefstukken. Na de rondleiding kunnen de leerlingen zelf aan de slag als restaurateur in de workshopruimte. Voordat u begint met de tabletquiz is het de moeite waard om met de klas de publieke ruimte te bezoeken. Een introductiefilm, zoeken in het kaartenarchief of een introductie op genealogie is ook een aanrader. ■

GRATIS BUSVERVOER

Voor scholen uit de provincie Zuid-Holland die de tabletquiz van de tentoonstelling boeken, regelt en betaalt het Nationaal Archief de busreis. Alleen de deelnemerskosten zijn voor rekening van de school. Vermeld bij de boeking: 'busactie 2014-2015'. Het aanbod is geldig zolang er plek is.

PROGRAMMA BOVENBOUW VOORTGEZET ONDERWIJS

Voor de bovenbouw havo/vwo is in de tentoonstelling 'Het geheugenpaleis' een les samengesteld over Europa en de Europapa's en een les over de Republiek. Meer informatie: <http://onderwijs.gahetna.nl>.

BEZOEKINFORMATIE

Het geheugenpaleis is te bezoeken t/m 4 januari 2015.
Doelgroep tentoonstelling:
vanaf groep 7 en 8 t/m bovenbouw havo/vwo.
Deelnemerskosten: € 3,- per leerling, begeleiders gratis.
Maximaal 30 leerlingen, minimaal één begeleider aanwezig.
Er is een voorbereidende les beschikbaar voor de tabletquiz.
Boeking: events@nationaalarchief.nl, 070-3315476, minimaal zes weken van tevoren.
Speciale wensen: educatie@nationaalarchief.nl, 06-55267929 (ma t/m do).